

Naim Fraşiri, Bektaşî Kitabı

İsa Sülçevsi

Naim Bej Frashëri. (1908). *Fletore e Bektashinjët*. përshtypje e dytë. Sofje: Shtypëshkronja "Mbrothësija" Kristo P. Luarasi [Naim Bey Fraşiri. (1908). *Bektaşî Kitabı*. İkinci Baskı, Sofya: Shtypëshkronja "Mbrothësija" Kristo P. Luarasi.].

Özet

Bu çalışmada Arnavutluk millî şairi kabul edilen Naim Fraşiri'nin (Frashëri) Arnavutça olarak kaleme aldığı Fletore e Bektashinjët (Bektaşî Kitabı) adlı eseri Türkçe'ye tercüme edilerek, içeriği ve eserde geçen bazı tasavvufî terimlerin Arnavutça karşılıkları hakkında kısa bir değerlendirme yapılmıştır. Kitap iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Bektaşilik hakkında kısa bilgi, inanç, ibadet ve erkân hakkında bilgi verilmektedir. İkinci bölüm ise şiiirlerden ibarettir. Fletore e Bektashinjët/Bektaşî Kitabı, Arnavutça bu konuda yazılmış ilk eserlerden biridir.

Abstract

In this study, Naim Fraşiri's "The Bektashi notebook" has been translated into Turkish. A brief review was also made about "Fletore e Bektashinjët/The Bektashi notebook" written in Albanian by Naim Fraşiri, who is considered the national poet of Albania. Additionally, brief explanations are given about some Sufi terms used in this notebook. The book consists of two parts. The first part gives brief information about Bektashism, belief, worship and manners. The second part consists of poems. Fletore e Bektashinjët/Bektashi Book is one of the first works written in Albanian on this subject.

Corresponding Author

İsa Sülçevsi

Article History

Received

11 January 2024

Accepted

22 February 2024

Anahtar Kelimeler

Naim Fraşiri, Fletore e Bektashinjët, Bektaşilik.

Keywords

Naim Fraşiri, Fletore e Bektashinjët, Bektashism.

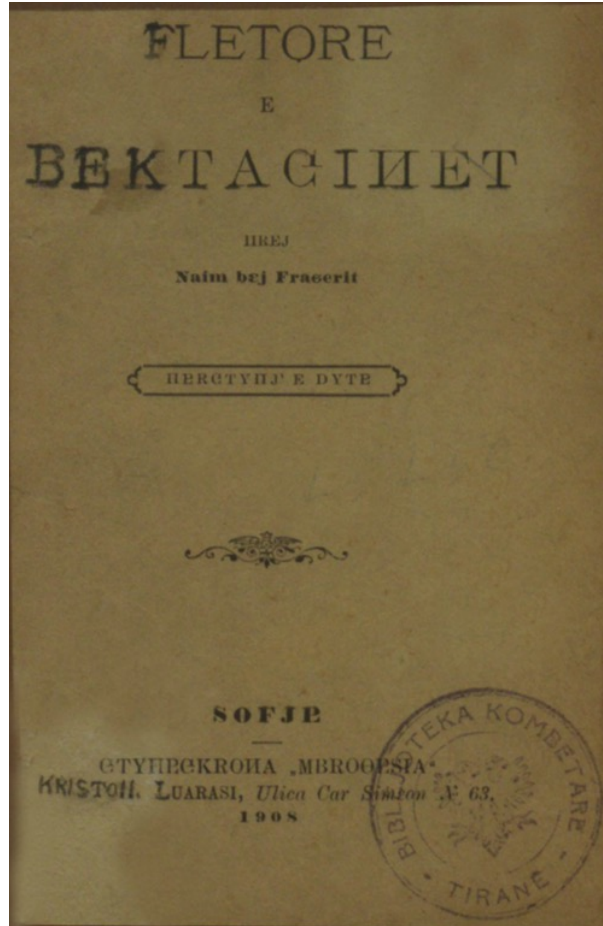
Giriş

Naim Fraşiri (1846 Yanya vilâyeti – 1900 İstanbul), Şemseddin Sâmi'nin ağabeyidir. Arnavut halkı arasında daha çok Arnavut milliyetçiliği fikrinin önderi olarak bilinmektedir. Babası, Naim ile diğer kardeşlerine dinî eğitim amaçlı özel hocalardan ders aldırarak Türkçe, Farsça ve Arapça öğrenmelerini sağlamıştır. Naim, ilköğrenimini doğduğu köyde tamamlamıştır. Aynı köyde faaliyetini sürdüren Bektaşî tekkesinde Farsçasını da ilerletmiştir. Babası ve annesinin vefatından sonra Fraşiri ailesi 1865'te Yanya'ya yerleşmiştir. Naim Bey, Zosimea Rum Lisesi'ne kaydolmuştur. Buradaki öğrenimi sırasında Yunanca, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiştir. Ayrıca Yanya medreselerindeki tanınmış hocalardan ders alarak Arapça ve Farsçasını geliştirmiştir (Aruçi, 1996; Elsie, 2010, p. 151).

Naim Fraşiri'nin Türkçe, Farsça, Yunanca ve Arnavutça olmak üzere toplam 22 eseri bulunmaktadır.¹ Bu çalışmada Türkçe tercümesi verilen Fletore e Bektashinjët (Bektaşî Kitabı) adlı eserinin ilk baskısı 1896 yılında Bükreş'te yayımlanmıştır. Daha sonra 1908'de Sofya'da, 1910'da Selanik'te, 1921'de Arnavutluk Görice'de (Korçë), 1996'da Tiran'da tekraren basılmıştır (Clayer, 2012, s. 431). Burada tercümesi yapılan baskı 1908 tarihli Sofya baskısıdır. İkinci baskı olan Sofya baskısı İstanbul Cemiyeti Alfabetesi (İstanbul Alfabetesi)² ile yazılmıştır.

Şekil 1

Fletore e Bektashinjët

¹ Bkz. (Aruçi, 1996; Elsie, 2010, s. 152).

² Bu alfabe Latin temellidir. Fakat Arnavutçaya has bazı sesleri karşılamak için Yunan alfabetinden bazı işaretler alınmıştır. Böyle bir tercih "tek sese tek harf" ilkesi nedeniyle yapılmıştır. 1878 yılında uyarlanan bu alfabe daha sonra 1908 yılında Manastır Kongresi'nde kabul edilen ve günümüzde kullanılan Arnavutça Latin alfabetine yerini bırakmaya başlar. Bu konuda bkz. (Ajeti, 2017, s. 713).

Fletore e Bektashinjët (Bektaşî Kitabı), Bektaşîlikle ilgili *ilmihal* niteliğinde olan bu kitapçığın metni 3. sayfada başlar, 32. sayfada son bulmaktadır. İlk kısmı nesirdir ve 3-16. sayfaları kapsamaktadır. İkinci kısmı şiirlerden oluşmaktadır.

Nesir olan ilk kısmında Bektaşîlerin iman etikleri "Yüce Tanrı" ve "iyiler" olarak tanımlanan evliya ve enbiya ile ehlibeytin bir kısmı ve on iki imamın adları sayılmıştır. Devamında Bektaşî inancına ilişkin kavramlar, Bektaşî olmanın gerekleri, Bektaşîliğe intisap, Bektaşî inancının kutsiyet addettiği şeyler, Bektaşîlikte yol gösterme (irşâd), yol gösterici (mürşid) ve mürîd ilişkileri, ibadetler, sosyal ilişkiler, Bektaşîlerin başka inançlara karşı tutumu gibi konular üzerinde kısaca durulmaktadır.

Öne çıkan kavramlar Tanrı, iyiler, kâinat, mürşitler, müntesipler, Cennet, Cehennem gibileridir.

Tanrı kavramı *Zot* ve *Perëndi* kelimeleriyle karşılaşılır. *Perëndi* kelimesi Latince "imperantem" kelimesinden Arnavutçaya uyarlanarak gelmiştir (Meyer, 1891, p. 328; Topalli, 2017, s. 1123). *Zot* kelimesi ise Yunanca *Zeús* ve Latince *Deus* ile ilişkilendirilir (Topalli, 2017, s. 1637). Meyer'in Arnavutça Etimoloji Sözlüğü'nde (1891, p. 8) Allah (*alà*, m. Gog. 'Gott'. Aus tü. *allah*) kelimesi de geçer. Bu, Fraşiri'nin yaşadığı dönemde Arnavutçada Allah kelimesinin kullanıldığının bir göstergesidir. Fakat Fraşiri bu eserinde Allah kelimesini hiçbir yerde kullanmamıştır. Fakat Allah'ın Esmâu'l-hüsna'sından³ olan *yüce* (Alî العليّ / müteâli المتعالی) ile *gerçek* (Hak الحق) sıfatlarına karşılık Arnavutça *i madh* ve *i vërtetë* sıfatlarını kullanmaktadır.

İyiler (*të mirët*) kavramıyla evliya, enbiya ve ehlibeyt hatta on iki imam ve Hz. İsa'nın havarileri bile karşılanmaktadır.

Cennet (*dženët*) ve Cehennem (*džehenëm*) kelimeleri Meyer'de (1891, pp. 80-81) geçmelerine rağmen, Fraşiri bunlara karşılık *Parajisa* ve *Skëtera* kelimelerini kullanır. Bu kelimelerden *Parajisa* Meyer'e (1891, p. 322) göre İtalyanca *Paradiso'dan* gelir.

Melek ve şeytan kavramları da *Djall* ve *Ëngjëll/Engjëll* kelimeleriyle karşılaşılır. *Djall* Meyer'e (1891, p. 69) göre Latince *diabolus*, *Engjëll* ise Latince *angelus* (1891, p. 95) kelimesinden gelir. Fakat Meyer (1891, p. 269) Arnavutçada *melek* ile (p. 401) *šeitân* kelimelerini de tespit etmiştir.

Kâinat kavramını *gjithësia* kelimesi ile kaşılır. Aynı kelimeyi *varlık* (*vücûd*) anlamında da kullanır. Buna örnek olarak "Bizzat Tanrı'nın kendi olan *varlığın* cümlesidir" (Ësht' e tërë *gjithësija*, q'është vetë Perëndija) mısraı verilebilir.

Kitabın şiirler kısmında başlık verilmemiş olup Tanrı'ya bir tür dua ve yakarış ifadesi olan bir şiir yer alır. Ardından *Yüce Şiirler* bölüm başlığı altında İman (İnanç), Tanrı, İnsan, Kâinat (varlık), İyiler, İyilik, Ölüm, İrade (Akıl), Bayram, İbadet (Dua) başlıklı şiirler yer alır.

Şiirler didaktik ve yakarış içerikli metinlerdir. Kafiye olmaları ezberlenmesi bakımından kolaylık sağlar. Dili oldukça sadedir. Bunlardan Türkçeye *Bayram* şeklinde aktardığımız şiirin Arnavutça başlığı *Ditë e shënuar* şeklindedir. Bu başlığın motamot tercümesi *kaydedilen / idrak edilen gün* anlamını ifade eder. Shuteriqi (2017, s. 241) *shënuarë* (dit' e shënuarë) maddesini *kutlama*, *bayram* anlamına gelen *kremte*, *ditë feste* şeklinde açıklar. Burada Fraşiri'nin *festë* veya *bajram* kelimelerinden birini tercih etmemiş olması ilgi çekicidir. Zira hem *festë* (Mejer, 1891, p. 102) hem de *bajram* (Miklosich, 1884, p. 18) kelimelerinin dönemin Arnavutçasında kullanıldıkları anlaşılmaktadır.

Fraşiri kitapta *mürşit* anlamında *udhërrëfenjës*, *derviş* anlamında *varfë*, *pir* anlamında *stërgjysh*, *dede* anlamında *gjysh*, *baba* anlamında *atë*, *müntesip* anlamında *brendshëm*, *kitap* anlamında *fletore* gibi kelimeleri kullanır. Bu kelime tercihleriyle tasavvufi terminolojiyi Arnavutça bakımından özleştirmeye gayret ettiği söylenebilir.

Aşağıdaki ifadelerinden Naim Fraşiri'nin bir tür *Arnavut-Bektaşî* bilinci oluşturmayı kendine amaç edindiği görülüyor.

"Bektaşîler sadece aralarında değil, tüm diğer insanlarla can kardeşidir. Tüm diğer Müslümanları ve Hıristiyanları kendi canları gibi sever ve tüm insanlarla iyi geçinirler. Fakat en çok vatanını ve vatandaşlarını (soydaşlarını) sever ki bu, tüm iyiliklerin en iyisidir."

3 Bkz. (Topaloğlu, 1995).

Diğer yandan Duijzings (1999, p. 161) Mann, Elsie, Logoreci ve Bridge'ye atıfta bulunarak Naim Fraşiri'nin bu eserinin yazılış amacını şöyle bir tespitle ortaya koyar:

"Nairn Frasherî'nin yazıları öncelikle vatansever (milliyetçi) niteliklidir. Din unsurundan ise onun milliyetçi ideallerini güçlendirmek ve derinleştirmek için yararlanır. Ancak, dindar ve takva sahibi olan Nairn Fraşiri, Bektaşîliğin bir gün tüm Arnavutların ulusal dini haline gelmesini, Müslüman ile Hıristiyanlar [Müslüman ve Hıristiyan Arnavutlar] arasındaki dini farklılıkları aşmaya yarayacak bir köprü vazifesi göreceğini umuyordu. Bektaşî inancının aslında en doğrudan ifadesi olan "Bektaşî Kitabı", "bir tür dindar-milliyetçi risale" olup, bu risaleyle Bektaşî tarikatını Bektaşî olmayanlara tanıtmaya çalıştı."

Naim Fraşiri'nin bir *Arnavut-Bektaşî* bilinci oluşturma amacının olduğu, tercümesi verilen eserin aşağıda alıntılanan kısmından daha net anlaşılmaktadır:

"Kendini Baba bellemiş olan milleti için gece gündüz çalışmalı, onlar uğruna kendini feda etmelidir. Arnavutluk ülkesi ve ülküsünün kurtuluşu için, milletinin aydınlanması ve ülkesinin medenileşmesi için, kendi dili, kalkınma ve diğer iyilikler için eşraf ve ayan kesimiyle birlikte çalışmalıdır.

İnsanları barıştırmalı, fakirlerle ilgilenmeli, kötülük ve ayıpları defetmeli, insanların ve inancın tüm işlerini gereklice yoluna koymalı ve tüm iyilikleri getirmelidir.

Eşraf ve ayan kesimiyle birlikte tüm Arnavutlar arasında sevgi ve kardeşliği, birlik ile dostluğu sağlamalı, Hıristiyan ile Müslümanlar birlik olup birbirlerinden ayrılmamalı, her zaman herkesçe methedilen Arnavutlar, bugün işlerini yoluna koymadıkları için hor görülmemelidir."

Sonuç olarak Naim Fraşiri'nin aşağıda tercümesi verilmiş olan bu kitapçığı, geniş halk kitlelerinin anlayacağı bir dille yazdığı ve Arnavutça dinî/tasavvufî terminoloji özleştirmeye gayret ettiği söylenebilir. Bu eserde kullanılan kavram karşılıklarının önemli bir kısmı günümüz standart Arnavutçada kullanılmaya devam etmektedir.

Bektaşî Kitabı

Bektaşîler yüce ve gerçek olan Tanrı'ya, Muhammed-Ali'ye, Hatice'ye, Fatıma'ya, Hasan ve Hüseyin'e, ayrıca on iki imam olarak bilinen Ali b. Ebû Tâlib, Hasan b. Ali, Hüseyin b. Ali, Ali Zeynelâbidîn, Muhammed el-Bâkır, Ca'fer es-Sâdık, Mûsâ el-Kâzım, Ali er-Rızâ, Muhammed et-Takî el-Cevâd, Ali en-Nakî el-Hâdî, Hasan b. Ali el-Askerî, Muhammed el-Mehdî el-Muntazar'a inanırlar.

Bütün Bektaşîlerin babası Hz. Ali, annesi ise Hz. Fatıma'dır.

Evvel ve ahir olan tüm iyilere iman ederler; zira iyiliğe inanıp ona ibadet ederler.

Ayrıca Musa, Meryem ve İsa ile onun havarilerine inanıp, hürmet ederler.

Önderleri Câfer es-Sâdık, pirleri ise Hacı Bektâş-ı Velî'dir.

Tüm Bektaşîler "İyilik yap, kötülük yapma" sözünü kendilerine düstur edinmişlerdir.

Hak ile hakikat, akıl ile hikmet ve her türlü iyilik bu yola (tarikât) hâkimdir. Bektaşîlik, hikmet, kardeşlik, dostluk, sevgi, insaniyet ile tüm inayetin aydınlattığı geniş bir yoldur. Bu yolun bir yanında irfan çiçekleri, diğer yanında ise hakikat çiçekleri yer alır.

İrfan, hakikat ve kardeşlik olmaksızın bir insan Bektaşî olamaz. Bektaşîlere göre kâinat, Tanrı'nın kendisidir. İnsan ise bu hayatta Tanrı'nın vekilidir. Oysa insanın güzel amellerinde gerçek Tanrı, melekler, cennet ve tüm güzellikler; kötü amellerinde ise şeytan, cehennem ve tüm kötülükler bulunur. Bu yüzden hayırla anılan güzel amelleri sever ve yaparlar; beddua edilen kötü amellerden ise uzak dururlar.

Gerçek Tanrı'nın kendisi dâhil, her şey insanın kendisindedir. Tezahür etmek istediğinde insanı kendi suretinde yarattı.

Bektaşîler insanın ölmediğine, sadece değiştiğine (başka boyuta geçtiğine), daima Tanrı'nın yanında olduğuna ve Babanın oğlunda gizlendiğine inanırlar.

İyilik yapan iyilik, kötülük yapan kötülük bulur. Öyle ki insanlıktan çıkan hayvanlara katılır.

Bektaşîlerin izlediği yol (tarikât) açık ve dosdoğrudur. Akıllı olanlar için hikmet ve iyilik yoludur.

İnsanın herhangi bir şey yapması engellenmiş değildir; aksine her şeyi yapmaya serbest bırakılmıştır ve yapacağı her şey kendi elindedir. Fakat idrak edebilen aklı, seçim yapabilen bilgisi, hissedebilen ruhu, fark gözetebilen kalbi ve tüm amelleri tartabilen bilinci vardır. Tanrı kendisine ihtiyacı olan her şeyi bahşetmiş olduğundan, kendisi dışında başka yerde araması gereken bir şey yoktur.

Erkek ile kadın aynı olduklarından, aralarında bir fark yoktur.

Erkek, büyük bir kötülük nedeniyle karısından ayrılabilir; şiddetle ihtiyaç duyması halinde ikincisini alabilir.

Başka bir seçenek olmadığında, Bektaşilik yoluna yönelmesi bakımından kadının baba evinden uzakta olması daha iyidir.

Kadın, vücudu ve mahrem bölgelerini örtmek dışında, örtünerek gizlenmez.

Bektaşilik yolunda iman, beden ve iffet, insanîyet ve hikmet ile tüm iyiliklerdir.

Bu yolda her tür kötü amel ile tüm kusurlar, ayıplar, ihanetler ve kurnazlıklar yasak kılınmış ve lanetlenmiştir.

Bu yol Tanrı'nın ve tüm iyilerin yoludur.

Bektaşilerin inandıkları kitap kâinat ve insandır. Zira Hz. Ali şöyle buyurur: "İnsan konuşan kitap, iman ise bir sözdür; fakat bilmeyenler ekleme yapmışlardır. İman kalptedir, yazılı kâğıtta değil."

Bektaşî'nin kalbi, ruhu, aklı ve iradesi, ayrıca kirlenmekten sakındığı beden ile kıyafeti, yeri barkı ve iffet ile namı vardır.

Bektaşiler sadece aralarında değil, tüm diğer insanlarla can kardeşidir. Tüm diğer Müslümanları ve Hıristiyanları kendi canları gibi sever ve tüm insanlarla iyi geçinirler.

Fakat en çok vatanını ve vatandaşlarını (soydaşlarını) sever, ki bu, tüm iyiliklerin en iyisidir.

Bektaşî insanlığı sever, yoksullara yardım eder, kalbinde merhamet ve acıma duygusu var, iyi kalplidir. Çünkü yol böyledir; böyle olmazsa yoldan çıkmıştır.

Bektaşî'nin yola tamamen girmiş olması için insan-i kâmil olması gerekir. Bu yolda olan herkese Bektaşî denir, başka şey demeye gerek yoktur.

Ancak bu yola daha çok yaklaşmak isteyen Baba'dan el alarak müntesip olup.

Müntesip her şeyden önce her yönüyle iyi olmalıdır.

Fakat müntesiplerden hırka giyip, derviş anlamına gelen fakir olmak isteyenler Baba'dan tekrar el alır.

Ancak daha sonra hırkasını çıkaramaz, çünkü bu caiz değildir. Fakir, insanlığın hizmetinde ve hikmetli, ayrıca çok hoşgörülü olmalıdır. Dahası alçak gönüllü ve sabırlı olmalıdır. Biri ona hakaret etse veya tokat atsa bile sabır gösterip bir söz söylememeli ve karşılık vermemelidir.

Hırka giymeden önce evlenmiş olan fakir, evinde, çocuklarının karşısında olduğu gibi bir kıyafet giyebilir. Mücerretlik (bekârlık) yemini edince tekrar el alır. Ancak yemininden bir daha asla geri dönemez. Mücerret fakirler, tekke veya dergâh denen evlerde oturur.

Başlarında Baba veya Mürşit denen biri vardır. Her fakirin bir işi ve görevi vardır. Onların en büyüğüne, Baba'dan el almak isteyenlere irşat yolunu gösterene mürşit denir. Birden çok Baba olunca aralarında birini seçip başa getirirler. Ona Dede denir. Şimdiye kadar sayıları yeterlidir ve yolun (tarikati) işleri son derece iyi görülmektedir.

Bazen Dedelerin de sayısı çoktur. Onlar da aralarında birini seçip Pir yaparlar. Müntesip veya fakir müntesip olmak için kişinin Baba'dan el alması gerekir. Bir fakirin mücerretlik (bekârlık) yemini edip Baba olması için Dede'den el alması gerekir. Mürşit denen Baba, Dede ve Pirlerin hepsinin yola (tarikata) bağlı insan-ı kâmil olmaları gerekir.

Mürşitten el alanlar iyilerin safına girerler. Çünkü tüm iyiler el ele tutuşmuşlardır. Bu şekilde Efendilerin dairesi ve safına girerler.

Öyle ki o yola giren kişi tüm kötülükleri terk edip iyilikleri muhafaza eder. Kişi, kirli kalbi, kötü ruhu, kusurlu vasıflarıyla Tanrı'ya yakın olan iyilerin arasına giremez.

Kişi bu noktada kendini tanıması gerekir. Çünkü kendini anlayan kişi Tanrı'nın ne olduğunu bilir. Kişi vahşi değil, kuzu huylu olmalıdır.

Makul, adil, irfan ve aşk ehli, insana gerekli olan tüm iyiliklere sahip olmalıdır.

Bu yol iyilik, dostluk, hikmet ve kardeşlik yoludur.

Hoş kokulu güzel çiçeklerin olduğu bu yolda, cahillerin yaptığı gibi, kişinin birini iğnelemesi ve taşlaması büyük günahdır.

Çünkü bu yol iyilikte başlar ve iyiliğe çıkar.

El veren mürşit şöyle der: "Bugün Tanrı'nın elini tutarak iyilerin arasına katıldın. Bu sebeple iyiliğe tutunup iyilerin yolunda gidesin, kötülükleri unutasın. Vermediğin yerden alma, büyüğüne ve küçüğüne hürmet et. Şeytanlıktan, pislikten, yolsuzluktan ve tüm kötülüklerden uzak dur, iyiliğe ve kardeşliğe katıl."

Bektaşî, arkadaşının karısını kendi bacısı, kimsesiz nineyi kendi annesi, yoksulu kendi kardeşi, tüm insanları kendi dostu sayar. İyi huyludur, kalbi merhamet doludur, ruhu tatlıdır; çünkü onun yolu sadece iyiliktir.

Bunlar olmaksızın kişi asla Bektaşî olamaz.

Kardeşlik, barış, sevgi, merhamet, yakınlık, dostluk, güzel vasıflar ve tüm iyilikler yolun ışıklarıdır.

Bu yolda sevgi, her şeyden önce yakınlık ve ibadettir. Tüm bunlara rağmen Bektaşîlerin bir tür orucu ve ibadeti vardır.

Oruçları, Kerbela vakası nedeniyle Muharrem ayının ilk on günü tuttıkları matemdir.

Bazıları bu günlerde su içmezler; fakat bu aşırıdır. Nitekim dokuzuncu günün gecesinde savaş sona erdi ve onuncu günün ikinci vaktinde İmam Hüseyin adamlarıyla birlikte şehit edildiler ve ancak o arada susuz kaldılar.

Öyle ki matem gerçekten on gün boyunca tutulur; dokuzuncu günün akşamından onuncu günün ikinci vaktine kadar ise su içilmez. Fakat isteyen matem yanı sıra su da içmeyebilir. Böyle bir uygulama Bektaşîlerin tüm evliyaya olan sevgisini gösterir.

Diğer yandan *niyaz* dedikleri bir ibadetleri vardır. Bu ibadeti hikmet sahibi olanlar daha az, diğerleri ise daha çok eda ederler. Bu ibadet cami denen mabetlerde de eda edilebilir. Fakat camilerde *namaz* diye adlandırılan ibadet de eda edilebilir. Çünkü Bektaşîler bu ibadet şeklini, ramazan orucunu ve yolun tüm diğer fiillerini de reddetmezler. Çünkü hepsi insanlar için gereklidir.

Mabet hadimleri nişan ve evlilikleri yapar, ölüleri defnederek definle ilgili merasimleri düzenler.

Bektaşîler yemekten önce veya sonra şu duayı okurlar: "Ya Rabbi! İhsan eyle, ziyade kıl. Sen âlemleri doyuransın. Her ihsan senden gelir. İnsanlara ve tüm mahlûkata hayat verirsin. İhsan ve merhametin asla bizden uzak olmasın!

Yüce Tanrım! Muhammed-Ali! On iki imam! Cümle evliya! Hacı Bektaş'ı Veli! Şükürler olsun!"

Mutlu anda ve düğünde şöyle dua ederler: "Yüce ve gerçek Tanrımız! İnsanlığa mutluluk ver; üzüntü, dert ve kötülük verme. Tüm güzellikleri ihsan eyle.

Doğru yolu göster, bizleri karanlıkta koma. Adın şimdi ve daima yücelsin. Efendimiz Muhammed-Ali, Hatice, Fatıma, Hasan ve Hüseyin, Hacı Bektaş-ı Veli! Cümle evliya, size şükürler olsun."

Nişanda şu duayı okurlar: "Yüce Tanrımız! Senin emrin ve kavlinle, Âşıkları birleştir, yakınlık ver; ayrılığı uzaklaştır.

Davut ile Süleyman, Harun ile Musa, Meryem ile Hüseyin, Hacı Bektaş-ı Veli ve tüm efendilerimiz adına!

Muhammed Ali yolunda, İmam Câfer-i Sâdık kavliyle, bahtiyarlık ve iyilik ihsan eyle.”

Evlilikte bu duaya şu ilaveyi yaparlar: “Âdem ile Havva’yı, Muhammed ile Hatice’yi, Ali ile Fatıma’yı birleştirdiğin gibi bunları da birleştire.”

Güzel bir hayat ve günler, hayırlı ve uslu evlat bahşet. Kapıları (nesilleri) sonsuza kadar açık olsun.”

Ölümde şu duayı okurlar: “Yüce ve gerçek Rabbimiz! Gündüzü geceye, geceyi gündüze kavuşturansın. Ölüden canlıyı, canlıdan ölüyü çıkaransın. Her şey Senden gelir ve tekrar Sana döner. Yüceler aşkına insanlığın günahlarını affeyle, bizleri nuruna kavuştur. Zira Sen nurun nurusun. Sana ebediyen hamdolsun.”

Tarikat işlerinde Bektaşîlerin yabancı bir dile ihtiyaçları yoktur.

Bektaşîler sadece gözyaşı dökerek ağlarlar; asla feryat etmez ve ağıt yakmazlar.

Ölüyü aceleyle defnetmezler; kalpleriyle matem tutarlar. Ölmüşleri iyilikle yad ederler. Hakkında şu sözü kullanırlar: “Ruhu nurlasın ve şad olsun.”

Bektaşî yolu tüm insanlığın dostudur; herkesi tek bir ruh bir beden sayar.

İrfan sahibi ve makul Bektaşîler bütün bunları bilirler.

Gerçek Bektaşîler, hangi dinden olursa olsun, insanı baş tacı eder ve aziz kardeş beller; asla yabancı saymazlar.

Dolayısıyla herhangi bir dini reddetmez, hepsine hürmet ederler. Dini kitapları ve diğer hayatı da reddetmezler.

Bektaşîler şevval ayının ilk gününü birinci bayram olarak, zilhicce ayının onuncu gününü ikinci bayram olarak, mart ayının onuncu gününü yeni gün anlamına gelen Nevruz’u ve muharrem ayının on birinci gününü idrak ederler. Matem on günü boyunca On İki İmam Vukuatını okurlar.

Bektaşîler açısından her gün Tanrı’nın olduğu için güzeldir ve kaydedilmeye değerdir.

Hak ve hayır olana ibadet eden, yalan ve fena olandan uzak duran, Muhammed-Ali yolunda tüm insanları kendi evladı ve sevdiği belleen mürşitlerin, akil ve hikmetli, ilim ve irfan sahibi olmaları gerekir. Zira irfan ve terbiyeden yoksun kişi yontulmamış odun gibidir; bilgisiz kişi ise çocuk gibi toydur.

Mürşitler hakikat insan olmalı, günümüzde olduğu gibi kusurları olmamalı, iyi vasıflara sahip olmalı; hırs ve gösterişi, ayıpları, içip sarhoş olmayı, açgözlülüğü, yalan dolanı ve insanlık yolu dışında olan tüm kötülükleri terk etmiş olmalıdır.

Kendini Baba bellemiş olan milleti için gece gündüz çalışmalı, onlar uğruna kendini feda etmelidir. Arnavutluk ülkesi ve ülküsünün kurtuluşu için, milletin aydınlanması ve ülkesinin medenileşmesi için, kendi dili, kalkınma ile diğer iyilikler için eşraf ve ayan kesimiyle birlikte çalışmalıdır.

İnsanları barıştırmalı, fakirlerle ilgilenmeli, kötülük ve ayıpları defetmeli, insanların ve inancın tüm işlerini gereklice yoluna koymalı ve tüm iyilikleri getirmelidir.

Eşraf ve ayan kesimiyle birlikte tüm Arnavutlar arasında sevgi ve kardeşliği, birlik ile dostluğu sağlamalı, Hıristiyan ile Müslümanlar birlik olup birbirlerinden ayrılmamalı, her zaman herkesçe methedilen Arnavutlar, bugün işlerini yoluna koymadıkları için hor görülmemelidir.

Akıllarını devşirip isteyerek ve akıllıca düşünüp çalışanlar için tüm bunlar asla zor işler değil, aksine kolaydır.

Tüm bun işleri yaptıklarında onlara Baba ve Mürşit derim; fakat bugün diyemem.

Yüce ve gerçek Allah⁴

Cümle enbiya ve evliya⁵

4 Şiirlerin Türkçe tercümesinde üslup bakımından uygun görüldüğü için Tanrı yerine bazı yerlerde Allah kelimesi kullanılmıştır. Arnavutça metinde ise Allah kelimesi yerine yukarıda açıklanan *Zot* ve *Perëndi* kelimeleri kullanılmıştır.

5 Arnavutça metinde evliya ve enbiyayı karşılayan *të mirët* kelimesi kullanılmıştır.

*Kılmayın mahrum, viran
Uzak ile karanlıklarda.*

*Bahşedin Arnavutluk'a
Bahtiyarlıkla özgürlüğü
Yas yerine sevinci
Ve tüm güzellikleri.*

*Nurlandır Arnavut'u
Seni görsün hak Allah,
Hasenatını anlasın
Hakikatini tanısin.*

*Bahşet birlikle beraberliği,
Cesaretle hikmeti,
Muhtarlıkla kurtuluşu,
Güvenle kardeşliği.*

*Engellenmesin,
Şerefiyle yaşasın,
Kendisinin efendisi olsun,
Kendi kendine hükmetisin.*

Yüce Şiirler

İman

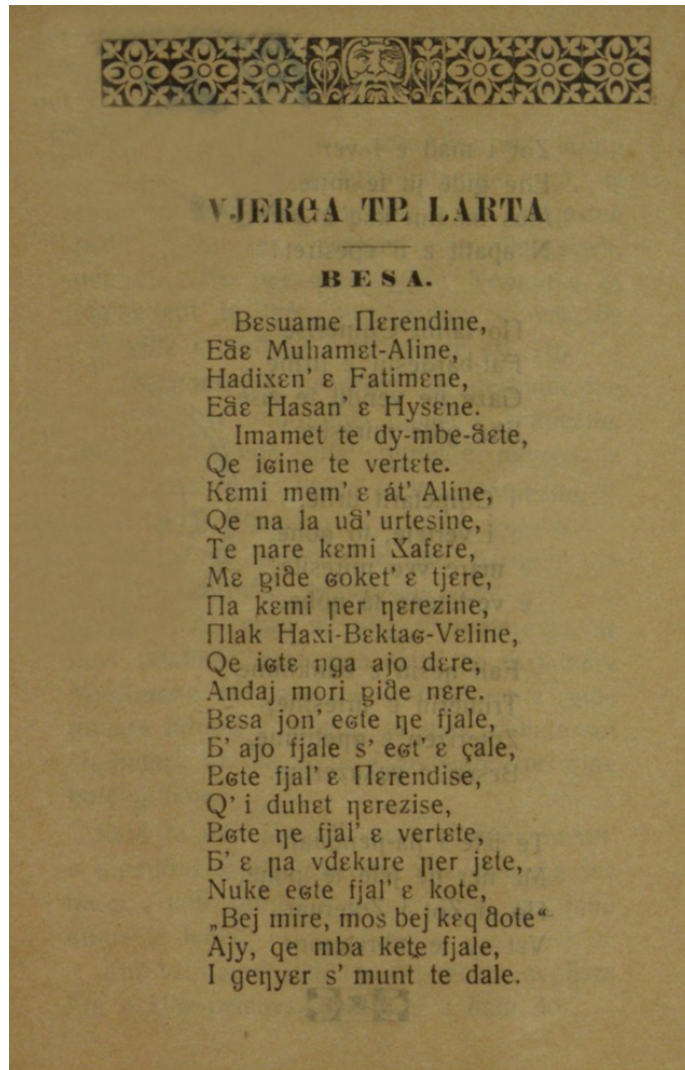
*İman ettik Allah'a,
Muhammed-Aliye de
Hatice ile Fatıma'ya,
Hem Hasan'la Hüseyin'e.*

*On iki imama
Gerçek olanlara.
Ali hem ana hem babamız,
Hikmet yolunu gösteren.
Cafer'dir pirimiz
Cümle arkadaşlarıyla.
İnsanlığın velisi
Aynı kapıdan olan
Hep müşerref kılınan
Hacı Bektaş-ı Veli'dir.*

Dinimiz tek sözdür,
 Sözüümüz aksak değil,
 Allah'ın sözüdür,
 İnsanlığa gerekli.
 Gerçek bir sözdür,
 Boş bir söz değil
 "İyilik yap, asla kötülük yapma".
 Bağlı kalan bu söze
 Uğramaz hüsrana.

Şekil 2

Fletore e Bektashinjët, Şiirler

Taniyan Allah'ı,
 İyilikle hikmeti,
 İman eder bu söze;

Zira bu söz ölemez.
Bizim kardeşliğimiz,
İman ile dostluğumuz var,
Senin yolunu iyiler
Böyle öğretti bize.
Buna iman ederiz biz,
Ebediyete kadar,
Allah'ın dinidir bu
Bizi kardeş eyleyen,
İnsanlığa nur olan,
İnsanlık dinidir bu.
Allah'a ibadet edeceksen
İnsanlığa iyilik yap.
Bu bizim yolumuzdur,
İyiler bunu ister.
İnkâr etmeyiz hiçbirini,
Saygılıyız her dine,
Zira kardeşiz
Tüm insanlara.
Allah'ın hak dini
Hayatın hakikatidir.

Tanrı

Yüce ve gerçek Tanrı
Kâinatta tektir,
Kâinatın kendisidir,
Kâinat kendinindir.
Evvel ve ahir odur
Onsuz bir yer yoktur.

Gözümüzün gördüğü her şey
Ta kendisidir, eşi yoktur.
Hakîm⁶ her nereye baksan
Görürsün onun yüzünü
Zira tüm kâinat
Yansıtır onun güzelliğini.

Yüce ve gerçek Tanrı
Hakikatin kendisidir;
Onun dini iyiliktir,
Hikmet ile insanlıktır.

6 Eşyânın hakîkatini olduğu gibi bilen, Allah ile kâinat, insanla âlem arasındaki bağları, âlemlerle ilgili gerçekleri kavrama ilmine sâhip kimse.

*Kardeşlik nerdeyse,
Tanrı da oradadır.
Adaletle hakikat
Noksansız dinlerdir.
Tanrı ister aşkı,
İnsanlık ve hikmeti.*

*İyilik yapanın
Tanrı yanındadır.*

*Tanrı ister bizlerden
İyilikle dostluğu,
İstemez başka şeyi,
Zira yoktur geređi.*

*İyiliği insanlığın
Yoludur Tanrı'nın.
Tanrı'nın ta kendisi
Gerçek iyiliktir.
Öyle ki iyilik yapanın
Yanındadır Tanrı onun,
Hem kâinatta olan
İyilerin cümlesi.*

İnsan

*Yüce ve gerçek Tanrı
İsteyince kendi tezahürünü,
Hayata getirdi insanı;
İşte onda bulursun Tanrı'yı.*

*Bahşetti kendi cemalini
Ve kâinatın her şeyini,
Üfleyerek kendi ruhunu
Onu vekil eyledi.*

*Sana kurban olayım ey insan
Anladınsa bu sözü,
Tanrı'nın kedisıyla
Kâinatın tamamı
Senin yanındadır hepsi,
İyiler böyle dedi.*

Yüce yoktur hayatta
Gerçek insandan fazla;
Zira akli insanlığın
Azametidir Tanrı'nın.

İnsanın iradesi,
Ruhu, kalbi
Ve hakkı gören gözü var.

İyilik yap ki görsün
Cennet ile Cehennem
Ve cümle alem;
Melek ile şeytan
İçindedir yaşayanın.

Kendini tanıyan
Bilir ne olduğunu Tanrı'nın.

Kâinat

Sınırsızdır kâinat,
Başı, sonu yok yıldızların;
Verdikleri gibi ilmi,
Verirler ışığı da
Her yanına kâinatın
Baş ve sonu bilinmeyen.
Hayat yok oralarda
Nitekim olamaz da.

Güneş ateşten bir yıldız
Altın top gibi ışılan,
Dünya onun evladı
Kâinattan bir katre,
Sönmüş bir yıldız
Örtülü bir akkordur.
Ayrıldı asil ay
Kadim zamanlarda.
Küçük değil dünya;
Seyret ve tefekküre gel;
İnsanı var çünkü,
Kâinatı anlayan.

Dünyasız cümle kâinat
 Değişir insanlık gibi;
 Ay telaştan savrulur
 Dönerek içine kapanır.
 Değişen insanlık
 Ne ölür ne de azalır.
 Uzun ömürlü oğlunda
 Saklıdır babası.
 Tırpan biçer otu nitekim
 Biter tekrar milim milim.
 Allah'a iman eden
 Asla ölemez.
 Hikmet ile iyilikler
 Bizi gün yüzüne çıkaran,
 Zira iyilik insanı
 Tanrı'ya götürür.
 İyi olmayan
 Karanlığa gömülür.

İyiler

Kaç iyi var idiyse
 Bu sözleri söylediler,
 İyiliği methettiler,
 İnsan için uğraştılar.
 Böylece Harun, Musa'yla
 Karşılaştılar Firavun'la
 Ve dahi Yahya ile İsa
 Zulüm gördü ve vuruldu.
 İbrahim ile Eyyüb,
 Yusuf ile Yakub,
 Davud ile Süleyman,
 Birdir hepsi, ayrılmaz.
 Bunu Muhammed de söyledi;
 Onları atası bildi.
 Bir sözdür sadece iman,
 Soyundan ayırlamaz insan.
 Değildir kâğıda yazılı,
 Kalbin içinde saklı,
 Ekleme yaptı bilmeyenler,
 Tanrı'yı tanımayanlar.
 Zira insanlığa iyilik,
 Dostluk ve insaniyetlik

Lazım ancak.
Zira Ali'ye inanmak
Allah'a iman etmektir,
Bunu gayet iyi bilirler;
Şükürler olsun Hacı Bektaş
Öğrettin bu sözü bize.

İyilik

Uzak dur kötülükten,
Erkekçe tutun iyiliğe,
Bir ışıktır iyilik
Asla sönmeyen.

Viran değildir iyilik,
Tanrı'nın ışığıdır;
Gerçek Tanrı'nın nuru,
Kâinat ışığıdır.

Unutulsa iyilik,
Sevmezdik iyileri;
Övülseydi kötülük.
Lanetlemezdik kötülerini.

Niye severiz Ali'yi
Ve cümle iyileri?
Çünkü iyiliği severiz
Bizi karanlığa gömmeyen.

Niye severiz Fatıma'yı,
On iki imamı,
Hasan ile Hüseyin'i?
Çünkü onlar hakikattir.

Çünkü iyilikleri vardı,
Asla kötülükleri yoktu,
Tanrı yolundalardı,
Bize de ışık bıraktı.

İyilik asla yitmez,
Tanrı'nın nuru sönmeyen.
Yeter mi hiç Tanrı,
Kâinatın Ulu Yaradan'ı?

Kirletme ruhunu bu hayatta,
Kalbini bulaştırma.
Doğru yolda ilerle,
Geri dönüp kırılma.

Kötülük peşinde koşma,
Götürür karanlığa seni.
Tanrı'nın yolundan git.
İyiler kümesine katıl.

Asla kötülük yapma, iyilik yap;
Tanrı'nın yolu budur.
Kalbinde merhamet olsun;
İnsanlara yardım et.

Karışma Süfyan'a,
Katılma Muaviye'ye,
Yezid ile Mervan'a;
Katıl Hüseyin'e.

Diyerek babam Ali,
Anam ise Fatıma.
Nasıl yaparsın kötülüğü,
Seni Muaviye'yle birleştiren?

Ölüm

Yazdan çıkarır kışı,
Zamanın altın elleri;
Kıştan yine yazı,
Akkor gibi ateşli çiçeklerle.
Kar beyazlığında gün
Doğurur simsiyah geceyi;
Fakat güzelim gece de
Doğurur sabah şafağını.
Tanrı çıkardı
Canlıdan ölüyü;
Ebedi ölüden tekrar
Canlıyı hayata getirdi.
Uzun ömürlü oğlunda
Bu hayatı yaşayan
Babası gizlidir.

*Bu, hakikat sözdür.
Ürkekçe telaş içinde ay
Geri çekilerek tutulur;
Gizlenip zuhur eder
Devridaim içinde.
Soldu bildir çiçekler,
Bu yıl tekrar yükseldi;
Öncekilerdendir
Tanrı tarafından gelen.
Duyduğu bülbül
İnsanın bir yıl önce,
Bu akşam da ötüyor
Ayrılmadan insandan.
Var olanlar bizdik;
Yine var olacağız.
Bıraktıklarımız bizdir,
Gidecek başka yerimiz yok.
Can kulağıyla dinle
Her ne varsa hayatta,
Her ne süzülürse kâinatta,
Söyler bu hakikati;
Sonsuz devridaimde
Dönerler titreyerek,
Tekraren var olurlar
Sükûnete ermeden.*

Akıl

*Tanrı'nın kitabı
İlim erbabına,
Bizzat Tanrı'nın kendi olan
Varlığın cümlesidir.*

*Ateş köşeli yıldızlar
Altın harflerdir
Tanrı'yı ifade eden;
Güzelliğini resmeden.
Dizilerek sıra sıra
Onu izhar ederler.*

*Fakat özü varlığın
Aklıdır insanlığın;
Oradadır Tanrı,*

Ve muhakemeyle saadeti
 Üzüntüyle sıkleti
 Veren aklın kendisi.
 Kapıyı açarak
 Cennetle Cehennemi veren,
 İşini kendi gören,
 Muhakemesi hakikat olan akıl.

İyilik yapanın
 Tanrı yanındadır;
 Kötülük yapan
 Şeytanla çirkinliğe maliktir.
 Çıkar insanlıktan ansızın,
 Hayvan gibi kalakalır;
 Zira şeytanla çirkinlik
 Uçuruma sürükler.

Yüce ve gerçek Allah!
 Daima hamdolsun sana,
 Uzak tut bizi ayıptan;
 Ve cümle kötülükten.

Bayram

Bayram günü bize geldi,
 Yüce Tanrı'nın gönderdiği;
 Neşe içinde idrak edin,
 Yaradan'ın günüdür.

İyilik günüdür;
 Kardeşlik günüdür;
 Bağrımıza basıp barışmak için
 Tanrı'nın insanlara bahşettiği gündür.

Yüce Tanrı sever insanlığı,
 Hikmet ile dostluğu;
 Akıl ehli yarattı insanı,
 Bahşetti her iyiliği.

İhsan etti bu günü,
 Küslükle düşmanlığı defeden;
 Sevinç getirir yuvamıza,
 Tanrı'yla birlikte gelir.

İbadet

Yüce ve gerçek Allah!
Daima hamdolsun sana;
Bize sıhhatle kuvvet,
Dostluk ve insanlık ver.
Bahşet bize hikmeti,
İyilik ve marifeti;
Karanlıkta koma bizi,
Göster bize doğru yolu.
Gönder envarını ruhumuza,
İyilikler öğretin.

Uzak tut kötülükten,
Gayri sâlih amelden,
Her tür şuarsuzluktan,
İnsana yaraşmayan;
Kötü alışkanlıklardan
Akla ziyan olan.

Hakiki insan kıl bizi,
Kemlikle kusuru olmayan,
Kabahat işlemeyen.
Zayıf, kimsesiz ve gariban;
Ahlaksız ve imansız,
Mazlum ve ümitsiz.
Uzak tut kötülükten,
Yaklaştır iyiliğe.
Koma bizi azapta,
Hastalık ve figanda.

Hayırduanı bahşet,
Girmeyelim günaha;
Göçelim kardeşlikle,
Kesilmesin soyumuz.

Kurtar felaketlerden,
Doğru yola götür bizi;
Bizi asla yalnız koma,
Gerçek ve yüce Tanrı.

Kaynaklar / References

- Ajeti, I. (2017). *Studime për gjuhën shqipe*. Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosoves.
- Aruçi, M. (1996). "Naîm Fraşiri". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, ss. 195-197.
- Clayer, N. (2012). *Në fillimet e nacionalizmit shqiptar*. Botimet Përpjekja.
- Elsie, R. (2010). *Historical Dictionary of Albania* (Second Edition). Scarecrow Press, Inc.
- Duijzings, G. H. J. (1999). *Religion and the politics of identity in Kosovo*. [Thesis, fully internal, Universiteit van Amsterdam].
- Frashëri, Naim Bej. (1908). *Fletore e Bektashinjët*, përshtypje e dytë. Shtypëshkronja "Mbrothësija" Kristo P. Luarasi.
- Meyer, G. (1891). *Etymologisches Wörterbuch der Albanesischen Sprache*. Verlag von Karl J. Trühner.
- Miklosich, F. (1884). *Die Türkischen Elemente in den Südost und Osteuropäischen Sprachen*. In Commission bei Karl Gerold's Sohn.
- Shuteriqi, D. S. (2017). *Fjalor i Naim Frashërit*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë.
- Topalli, K. (2017). *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe*. Qendra e Studimeve Albanologjike, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë.
- Topaloğlu, B. (1995). "Esmâ-i Hüsnâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 11, ss. 404-418.